

Ouderdoding als ultiem delict

'Een ultiem delict' noemt de forensisch psycholoog Frans Koenraadt het misdrijf waarbij een kind zijn ouder ombrengt. Donderdag werd een tiener uit Haren veroordeeld voor het vrij zeldzame fenomeen ouderdoding. Wat bezielt iemand om de persoon om te brengen die hem of haar op de wereld heeft gebracht?

Door Mick van Wely

Geweld in huiselijke kring is niet alleen iets van sociaal en economisch achtergestelde families. Dat dit soort misdrijven in ieder gezin kan plaatsvinden, bleek 1 oktober afgelopen

jaar. Vijftien keer sloeg een 17-jarige jongen uit een welgesteld Harener gezin met een hockeystick op het hoofd van zijn moeder. Zij overleed als gevolg van de verwondingen. Hij werd donderdag wegens doodslag veroordeeld tot twaalf maanden gevangenisstraf, waarvan de helft voorwaardelijk.

In Nederland doet deze fatale vorm van huiselijk geweld zich per jaar tussen de vijf en tien keer voor. Dat is zo'n twee procent van alle moord- en doodslagzaken. Soms is er een uitschieter, zoals in 2005. Toen lieten vijftien ouders het leven als gevolg van door een eigen kind toegepast geweld.

Als forensisch psycholoog onderzocht Frans Koenraadt bij het Pieter Baan Centrum (PBC) voor justitie vele verdachten van ouderdoding. De universitaire docent in Utrecht raakte geïntrigeerd door ouderdoding of parricide, analyseerde honderden gevallen in binnen- en buitenland en schreef een proefschrift over het onderwerp.

"Soms is het moeilijk vast te stellen wie nu eigenlijk slachtoffer is: de gedode ouder of de dader? Maar wat voor beweegredenen een dader ook heeft, je zet wel de bijl in de eigen wortel. Het ombrengen van iemand die jou op de wereld gezet en verzorgd heeft, is niet zomaar iets."

In een gezonde gezinssituatie groeit een kind op in een liefdevolle omgeving. Vanuit die optiek, vanuit de visie van iemand voor wie zo'n situatie als vanzelfsprekend geldt, is het ondenkbaar dat een kind zijn eigen vader of moeder van het leven berooft.

Koenraadt: "Maar in veel gezinnen ontbreekt die geborgenheid. Er wordt gezegd dat het gezin de hoeksteen van de samenleving is. Die kwalificatie geldt lang niet altijd." Er zijn ouders die kinderen misbruiken of mishandelen. Of een kind is getuige van geweld tussen gezinsleden. Een ouder kan een bedreiging vormen voor zoon of dochter."

"Tegen deze achtergrond kan een kind in het uiterste geval een ouder om het leven brengen. Een reactieve ouderdoding, waarbij het kind intens en langdurig te lijden heeft gehad. Een soort boemerangeffect. De ouder heeft min of meer de doding over zich afgeroepen. De moord of doodslag gebeurt dan bijna altijd in een impuls."

Soms is een totale psychose de oorzaak van de ouderdoding. De dader heeft een vergaande stoornis en is schizofreen of psychotisch. Er zijn ook gevallen van ouderdoding waarbij het verkrijgen van een erfenis het motief is. Weloverwogen en met voorbedachten rade gaat een kind, dat dan meestal al volwassen is, te werk. Troonopvolging was een motief bij koningskinderen die hun vader ombrachten. Shakespeares en Dostojevski schreven er uitvoerig over.

Er zijn gezinssituaties waarbij de rolverdeling tussen ouder en kind wordt omgedraaid. De ouder verlangt zorg van het kind. En kan daarmee, vooral bij een minderjarig kind dat in ontwikkeling is, grote druk op zoon of dochter leg-

gen. Dit wordt parentificatie genoemd.

Bij parentificatie maken de ouders of een ouder het kind verantwoordelijk voor het welbevinden van de ouders. Een ouder laat taken overnemen, stelt zich bijzonder afhankelijk van het kind op of wil dat het kind het leven leidt dat zij leiden. In de meest extreme vorm van dit verschijnsel kan een ouder het kind zelfs vragen om te helpen bij het plegen van zelfmoord. Een verbijsterend verzoek.

Dat is wat er, althans volgens de verklaring van de verdachte, gebeurd is in Haren. De moeder wilde zichzelf ombrengen en vroeg de zoon om haar te assisteren. Die weigerde meermalen. Hij hief de hockeystick boven haar hoofd en zei: 'Kijk, je wilt niet dood'. Toen de moeder zei dat ze dit wel wilde, begon de zoon te slaan. 'Er draaide een soort knop om', zo omschreef hij het later.

Koenraadt: "De moeder had duidelijk iets nodig van de zoon. Behoeftte aan steun tot de doodswens toe. Dat is een onmogelijke opdracht voor een kind. Normaal gesproken belast een ouder zijn zoon of dochter hier niet mee. Dat een ouder een kind vraagt te helpen bij zelfdoding gebeurt zeer sporadisch."

Van de Harener moeder was bekend dat ze van haar kinderen het maximale eiste als het ging om prestaties. Zelfs leraren zat ze op de huid. Het gedrag van de moeder werd mede beïnvloed door een handicap aan haar hand. Die beperkte haar mogelijkheden. En frustreerde haar.

In het vonnis van de rechtbank schrijven de psycholoog en psychiater die de tiener onderzochten dat het 'kind een zeer complexe, benauwende relatie had met zijn ouders'. En: 'De uitzonderlijke opvoedingssituatie heeft bij verdachte geleid tot een ernstige vorm van parentificatie, langdurige traumatisering en stagnatie of scheefgroei in zijn persoonlijkheidsontwikkeling in vooral emotionele zin'.

Koenraadt is onder de indruk van de bevindingen: "In het vonnis van de rechtbank is de conclusie dat het gaat om een jongen met een forse psychische problematiek, die als zeer sterk verminderd toerekeningsvatbaar moet worden beschouwd. Het zijn niet mis te verstane termen die in de rapporten zijn gebruikt."

Volgens de onderzoekers verkeerde de verdachte ten tijde van het delict in een gemoedstoestand die is te omschrijven als een 'acute stressstoornis'. Frustratie en opgekropte emoties kwamen als bij een vulkaan tot uitbarsting.

Is met de dood van de moeder de gezinsproblematiek voorbij? De deskundigen achten de kans reëel dat het gezin in het oude patroon terugvalt.

▲ Ouderdoding is een veel voorkomend thema in de Griekse mythologie. In de tragedie 'Elektra' brachten Orestes en Elektra hun moeder om het leven.

Dit schilderij van de Fransman William-Adolphe Bouguereau heeft als titel: 'De wroeging van Orestes'. Furiën of wraakgodinnen maken Orestes onomwonden duidelijk dat ze hem pas laten gaan als hij berouw toont.

Het gezin wordt omschreven als een huishouding die een eigen manier heeft om met complexe problematiek om te gaan. "Te weten bijna automatisch vooruit kijken, niet te lang stil staan bij problemen en verder gaan", zo staat in het vonnis.

De rechtbank heeft mede daarom bepaald dat de 17-jarige jongen na zijn detentie maximaal een jaar lang wordt behandeld in een Forensisch Psychiatrische Kliniek of een soortgelijke instelling.

Koenraadt: "Dergelijke begeleiding is uiterst zinvol. Met zo'n drama achter de kiezen en de achtergrond ervan, heb je heel veel te verwerken."

Frans Koenraadt

Frans Koenraadt (58) is hoogleraar forensische psychiatrie en psychologie aan de universiteit van Utrecht. Sinds 1980 is hij als universitair docent forensische psychiatrie en psychologie werkzaam bij het Willem Pompe Instituut. Ruim twintig jaar lang werkte Koenraadt als rapporterende psycholoog in het Pieter Baan Centrum (PBC) te Utrecht. Als forensisch psycholoog houdt hij zich bezig met gedragskundige rapportage voor justitie ten behoeve van de strafrechtspraak en de tuchtrechtspraak. Koenraadt publiceert regelmatig in nationale en internationale vaktijdschriften en schreef meerdere boeken.

Een gevarieerd daderprofiel

Een profiel maken van een persoon die zijn of haar vader of moeder ombrengt, is lastig. De leeftijden lopen erg uiteen. Daders variëren van jonge tieners tot volwassen personen in de vijftig.

In de afgelopen twee decennia vond ruim honderd keer ouderdoding plaats. Moederdoding of matricide gebeurt gemiddeld iets vaker dan vaderdoding of patricide. In zo'n tien procent van de zaken was er sprake van dubbele ouderdoding. De gemiddelde leeftijd van het slachtoffer is 56 jaar, die van de dader 27. Soms zijn daders erg jong. In september 1999 bijvoorbeeld stak een 12-jarige jongen in Gouda samen met zijn 15-jarige zusje de vriend van hun moeder dood omdat deze de moeder mishandelde.

De dader is op enkele gevallen na een man. Bij ouderdoding door een dochter wordt de pleger voor zover bekend altijd geholpen door één of meerdere mannen.

Het meest gebruikte wapen waarmee een kind de ouder ombrengt is een mes. Dat wordt in iets minder dan de helft van de ouderdodingen gebruikt. Wurging en verstikking staan op de tweede plaats, gevolgd door dood door een slagwapen en een vuurwapen.

Daders plegen het misdrijf in tachtig procent van de gevallen in de woning van de dader of het slachtoffer. Terwijl bij kinddoding door ouders de plegers vaak zelfmoord plegen, is dat bij ouderdoding niet tot nauwelijks het geval.

Koenraadt onderscheidt, als het gaat om motieven, de expressieve en de instrumentele doding. Expressieve ouderdoding komt het meest voor. Daarbij is de doding een reactie op kwellend gedrag van een ouder. Of de dader is psychotisch. Bij instrumentele doding is geld vaak een motief. Het delict wordt minder impulsief gepleegd.